

GAZI HUSREV-BEG /Behija Zlatar. - Sarajevo : Orijentalni institut u Sarajevu, 2010. - 236 str. (Posebna izdanja, XXXII).

Kada se nešto znanstveno aktuelizira više od jednog stoljeća onda se prvo nameće pitanje opravdanosti novog aktueliziranja, bez obzira na to koje pitanje se nalazi u središtu istraživanja. Jedno od njih svakako predstavlja Gazi Husrev-beg, koji se kontinuirano, doduše s nešto većim i neujednačenim vremenskim intervalima pojavljuje kao središnja tema znanstvenog interesovanja. Na početku, valja istaći da je u relativno kratkom vremenskom periodu, u svega četvrt 20. stoljeća, nastala većina historiografske produkcije o Gazi Husrev-begu (1907-1932) iz pera Mehmeda Spahe, Mirze Safeta (Safvet-beg Bašagić), Čire Truhelke, Hamdije Kreševljakovića i Ante Šimčika uključivo i Spomenicu Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice (1932). Ona je predstavljala krunu dotadašnjih rezultata, najobimnije, sadržajno najbogatije djelo koje se odnosilo na Gazi Husrev-bega i njegove zadužbine. Ovima ne pridružujemo one radove u kojima se aktueliziraju pojedini učinci Gazi Husrev-bega, koji su po svome tematskom opsegu znatno manji, ali u ukupnom sagledavanju ne i manje značajni, kao i neke druge pristupe, književne, fotomonografske i sl. To potvrđuje kontinuiranu aktuelnost i svojevrsnu neiscrpnost, ali i Gazi Husrev-bega kao neku vrstu stalnog motiva i izazova za nova istraživanja i nove pristupe. Naravno, to je svojstveno samo ličnostima i djelima koja nadžive vrijeme, ostave trajnoga traga na određenom prostoru. Gazi Husrev-beg kao historijska ličnost svojim djelom to zaslužuje. Zbog svega navedenog naprosto su sazrele okolnosti da se učini novi znanstveni iskorak i pristupi novom (pre)ispitivanju uloge i značaja Gazi Husrev-bega. Prije svega zato što su pretpostavke i mogućnosti tog preispitivanja danas znatno veće. Tu prije svega mislimo na napredak historijske znanosti u odnosu na vrijeme u kojemu su nastajala naprijed spomenuta djela, kao i činjenicu da se nataložilo dosta literature, domaće i strane, koja može biti od pomoći u cjelovitijem i kvalitetnijem sagledavanju toga pitanja, ali i znatno šire mogućnosti pristupa arhivskoj građi, koja uvijek predstavlja novi izazov i neizostavno nudi nove spoznaje.

Na temelju svih tih, posebno novih pretpostavki, u izdanju Orijentalnog instituta, u ediciji posebna izdanja, autorice Behije Zlatar, pojavila se knjiga pod vrlo jednostavnim i, reklo bi se, skromnim naslovom „*Gazi Husrev-beg*“ obima 236 strana. Nasuprot skromnosti naslova, knjiga nas suočava sa unutarnjom sadržajnom raskošnošću, tematskom raznolikošću i zanimljivošću, prvenstveno bogatom arhivskom ponudom i argumentacijom. Ovdje treba istaći da je knjiga nastajala prvenstveno na temelju bogate arhivske građe arhiva u Ankari (*Tapu ve Kadastro Genel Mudurluğu, Vakıflar Genel*

Mudurluğu Arşivi) Istanbulu (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi*), Dubrovniku (*Državni arhiv*), i Sarajevu (*Gazi Husrev-begova biblioteka, Orijentalni institut, Uprava Gazi Husrev-begova vakufa, Istorijski arhiv*). Ovdje nećemo nabrajati i mnogobrojne objavljene izvore korištene u slaganju povijesnog mozaika koji se tiče Gazi Husrev-bega. Sama ta činjenica dovoljna je da garantira mnoštvo novih zanimljivosti i u nedostatku dovoljnih arhivskih pokazatelja redefiniranje nekih ranije ustanovljenih stajališta. To smatramo vrlo važnim iskorakom te dometom i odlikom ovoga izdanja, posebno u odnosu na raniju historiografsku produkciju o Gazi Husrev-begu, što ne samo da opravdava nego i nameće potrebu novog sagledavanja ukupne historijske uloge i djela ovog namjesnika. Osnovne tematske cjeline unutar sadržaja ističu se sljedećim redoslijedom: *Gazi Husrev-beg (od Sereza do Sarajeva)*, *Gazi Husrev-begov vakuf*, *Gazi Husrev-begov kompleks građevina*, *Hasovi Gazi Husrev-bega*, *Gazi Husrev-begov dvor i svita*, *Sarajevo u vrijeme Gazi Husrev-bega*. Naravno, mi se ovdje ne osvrćemo na druge prateće sadržaje i obavezne dijelove svakog izdanja, posebno onih rađenih po znanstvenim standardima i kriterijima jer se oni podrazumijevaju.

Iako se, na prvi pogled, mnoge od navedenih cjelina historijskoj struci, ili barem onima koji su neposrednije vezani za navedenu tematiku, doimaju kao poznate, iščitavanje pojedinih dijelova suočava nas zapravo sa potpuno novim sadržajima temeljenim na naprijed spomenutoj arhivskoj građi ili novijim rezultatima historijske nauke. To se jasno vidi već na primjeru prvog poglavlja koje daje historijski kontekst, uspon u vojnoj karijeri, administrativnoj i vojnoj hijerarhiji. Samo temeljitim iščitavanjem arhivske građe bilo je moguće izići na kraj s povremeno proturječnim, nejasnim i nedovoljno argumentiranim činjenicama unošenim i u enciklopedijsku i drugu literaturu o ovom namjesniku, vojskovođi i dobrotvoru. Nekada su i na prvi pogled beznačajne marginalne zabilješke rješavale neka važna pitanja vezana za Gazi Husrev-bega, odnosno otklanjale ranije nedoumice. Kao ilustrativ spomenut ćemo kako jedna takva zabilješka rješava pitanje muških potomaka Gazi Husrev-bega. Od vremena kada je u historiografsku literaturu uneseno (Sidžilli Osmani, Enciklopedija Islama) da ima sina Mahmuda, pitanje muških potomaka danas je napokon dobilo svoj konačan i nedvojbjen odgovor. Gazi Husrev-beg, „*nema muških potomaka*“ i njegovi čifluci podpadaju pod tapiju. U tu vrstu dilema spada i podatak o navodnom Husrev-begovom namjesnikovanju u Bosni prvih godina 16. stoljeća (1506). Preispitivanje tih nedoumica moguće je samo uz temeljito itraživanje arhivske građe i još temeljitije iščitavanje naoko sitnih i beznačajnih zabilješki u pojedinim izvorima. Spomenuti primjeri govore da svaka od njih može kriti odgovor na neka za nas itekako važna pitanja i napokon osloboditi historiografsku literaturu dilema te vrste. Mnoštvo je takvih naoko sitnih pitanja koja su čekala svoj konačan odgovor.

Poglavlje *Gazi Husrev-begov vakuf* predstavlja svojevrsnu zamku za čitaoca. U iščekivanju sureta sa onim po čemu mi danas prepoznajemo Gazi Husrev-begov vakuf, dakle prvenstveno građevine, čitalac se susreće sa nečim što je u historijskoj literaturi znatno manje prisutno i čemu se pridavalo mnogo manje pažnje. Zasluge i položaj omogućili su Gazi Husrev-begu da stekne brojne posjede u Bosni, Dalmaciji i Slavoniji koje je kasnije uvakufio te iz njihovih prihoda podizao nove vakufske objekte ili ih trošio na održavanje svojih zadužbina. Upravo u ovom poglavlju detaljno je razrađen pregled popisa sela i prihoda koji su predstavljali dio Gazi Husrev-begova vakufa u navedenim krajevima, bilo u Bosanskom, Kliškom ili Požeškom sandžaku. Rana historiografska literatura tek je nagovještavala a neka novija donosila fragmente popisa za pojedina područja, i najzad danas dobila potpuno zaokruženu cjelinu. Time se na jednom mjestu našlo mnoštvo fragmenata razasutih u bogatom arhivskom korpusu nastalom tokom 16. stoljeća za bilo koje od navedenih područja. U okviru ove problematike razmatrana su i neka druga pitanja upravljanja vakufom ili pitanja pojedinih službi.

Mnogo upečatljiviji trag, ali i uspomenu, ostavljaju objekti što ih je Gazi Husrev-beg podigao u Sarajevu. Tu je manje do izražaja mogla doći „izvorna arhivska superiornost“ spram historiografske produkcije sa uklonom ka arhitektonskim ili nekim drugim karakteristikama tih građevina. Ipak, ni ovo poglavlje nije lišeno zapaženog „arhivskog prisustva“ iz kojeg iščitavamo neočekivane zanimljivosti poput one da stanovnici Sarajeva pred sami kraj osmanske vladavine traže podizanje još jedne munare uz Begovu džamiju.

Hasovi Gazi Husrev-bega donose pregled onoga što mu je na osnovu namjesničke službe pripadalo, ali i pokazuju porast u razdoblju između 1530. i 1540. godine. Mnogo značajnije od samog podatka o iznosu hasa (650-800 hiljada), koji izolirano čitaocu ne znači skoro ništa, jeste mogućnost kompariranja sa drugim sandžacima u evropskom dijelu Osmanskoga carstva. To, ustvari, definiše poziciju i značaj bosanskog sandžak-bega, ali i samog Bosanskog sandžaka u tom dijelu carstva. Budući da je visoki dužnosnik pokrajinske uprave, Gazi Husrev-beg je bio okružen različitim službama koje su mu stajale na raspolaganju. Složena vojna, administrativna i uslužna struktura rekonstruirana je na osnovu osmanskih i dubrovačkih izvora. Budući da je i sam dao značajan doprinos razvitku Sarajeva, dijelom ovoga rada, autorica je željela ukazati i na dostignuti stupanj urbanog razvitka Sarajeva u vrijeme Gazi Husrev-bega, koji je pored izravnog doprinosa u vidu podizanja brojnih objekata od opće društvenog značaja, ličnim primjerom utjecao da to rade i drugi. Sve navedeno ilustrirano je višestruko, bilo faksimilima korištene arhivske građe bilo fotografijama pojedinih objekata iz kojih se osim tekstualnog postiže i vizuelni efekat. Time se čitateljstvu daje mogućnost konkretnijeg izvornog uvida u prezentirane podatke, danas rasute po naprijed

navedenim arhivima. Pojavom ovog izdanja historijska znanost dobila je vrijedno djelo koje zavrđuje pažnju i koje će biti nezaobilazno u sagledavanju povijesti Sarajeva i Bosne iz ranog razdoblja osmanske vladavine.

Aladin Husić